

Zwierzęta, gender i kultura. Perspektywa ekologiczna, etyczna i krytyczna

Data opublikowania: 05.04.2017

Zrecenzował(a) dr Janusz Reichel Redakcja naukowa mgr Andrzej Klimczuk

Publikacja „Zwierzęta, gender i kultura. Perspektywa ekologiczna, etyczna i krytyczna” pod redakcją Anny Barcz i Magdaleny Dąbrowskiej już przez sam swój tytuł obiecuje ciekawą, być może dla niektórych zaskakującą, przysgodę intelektualną. Książka jest wynikiem doświadczeń dydaktycznych redakterek a także – przynajmniej niektórych – współauterek/współautorów tomu i ma zgodnie z ich intencją służyć jako pomoc w pracy naukowej i dydaktycznej w obszarze tzw. studiów nad zwierzętami (ang. *animal studies*).

Drugi ważny cel to wypełnienie luki związanej z niedoborem tekstów w języku polskim poświęconych problematyce zwierzęcej. Dla wszystkich zainteresowanych tą problematyką to spora gratka, bowiem to właśnie tłumaczenia znanych autorów wspomnianego nurtu otwierają omawianą publikację. Zapewne książce, oprócz celów o charakterze akademickim, przyświeca także bardziej utylitarny cel związany z chęcią umniejszenia cierpienia zwierząt i minimalizowania ich przedmiotowego traktowania.

Książka składa się z dwóch części: „Tłumaczenia tekstów” oraz „Próby krytyczne”. W części pierwszej czytelnik znajdzie szczególnie ważny (nie bez powodu zaprezentowany jako pierwszy), dający szeroką perspektywę i porządkujący tekst Kari Weil zatytułowany „Zwrot ku zwierzętom. Sprawozdanie”. Autorka przy okazji analizy tekstu „Sprawozdanie dla Akademii” Franza Kafki wprowadza nas w dzieje i kierunki refleksji występujące w *animal studies*. W szczególności przedstawia drogę do akceptacji, jaką wciąż przechodzi pojęcie „gatunkowizmu” (szowinizmu gatunkowego - ang. *speciesism*) wprowadzone do dyskursu i popularyzowane od lat siedemdziesiątych przez Richarda D. Rydera i Petera Singera. Pojęcie to wydaje się z trudem torować sobie drogę ku powszechnej akceptacji: o ile bowiem ofiary seksizmu i rasizmu mają możliwość zabrać głos w swoim imieniu o tyle wydaje się, że o głos innych gatunków może być trudniej. Centralne staje się zatem pytanie: „w jaki sposób można dać świadectwo doświadczeniu, które nie może być wypowiedziane lub które może zostać zniekształcone, gdy będzie się o nim mówiło” (s. 18).

W kolejnym tekście „Odrzucanie i odzyskiwanie 'natury' na przykładzie gender i *animal studies* (przewartościowania)” Kate Soper dokonuje konfrontacji związanych z naturą idealizujących bądź odrzucających schematów myślenia. Carol J. Adams w rozdziale „Post-mięsożerność” wyjaśnia jak w związku z rozwojem postmodernizmu doszło do przemiany w podejściu do zwierząt i pokazuje jak kulturowe reprezentacje tych

ostatnich zastąpiły realne zwierzęta. Autor drąży także kulturowe korzenie uprzedmiotowienia zwierząt. Następnym tekstem autorstwa Rosi Braidotti znalazł się w antologii tłumaczeń niejako z innego powodu niż pozostałe, gdyż nie należy wprost do refleksji typowej dla animal studies. Jest jednak propozycją uprawiania humanistyki w sposób afirmatywny wnosząc do dyskursu perspektywę witalną i „zwierzęcość” właśnie. W zakończeniu tej części książki zatytułowanym „Biotechnologiczne zwierzę. Zwierzęta jako tkanki, komórki i genomy” Monika Bakke zwraca uwagę na zbyt wąski zakres refleksji nad nowymi „granicznymi” formami życia pojawiającymi się w przemyśle, zwłaszcza za sprawą nowości biotechnologicznych. Każde to na nowo stawiać pytania o charakterze ontologicznym i etycznym, a wydaje się, że istniejąca dyskusja w tym zakresie nie pokrywa całego spektrum możliwych kwestii. W tych kanonicznych dla animal studies tekstach przeplata się historia i rozwój studiów nad zwierzętami z bieżącymi debatami na charakterystyczne dla tych studiów tematy.

Druga część publikacji, zaprezentowana pod zbiorczym tytułem „Próby krytyczne”, związana jest z dydaktyką prowadzoną przez redaktorki tomu i została napisana przez zaproszonych przez nie gości oraz uczestników zajęć. Są to rozdziały Anny Barcz, Magdaleny Dąbrowskiej, Mirosława Redlickiego, Joanny Andrusiewicz, Julii Hoczyk, Zofii Jakubowicz-Prokop, Gabrieli Jarzębowskiej, Eweliny Rąbkowskiej i Justyny Rządeczko. W tekstach tych analizowane są przedstawienia zwierząt w sztuce (literaturze i malarstwie), jak również ich obecność w kulturze (na wystawach, w ogrodach zoologicznych i przestrzeni miejskiej). Część z prezentowanych rozdziałów to przedstawienie dorobku autorek i autorów zagranicznych na dyskutowane tematy, część to polski wkład do tych dyskusji, a niektóre z nich eksplorują polskie realia, stereotypy i stan debaty. Tworzą one łącznie interdyscyplinarny zbiór dyskusji i refleksji nad tematyką zwierzęcą, proponując wielość spojrzeń, nie zawsze komfortowych dla czytelnika, szczególnie gdy mowa o okrucieństwie wobec zwierząt, często zinstytucjonalizowanym i na masową skalę. Także tekst Zofii Jakubowicz-Prokop na temat ogrodów zoologicznych kończy się niewygodną konkluzją na temat ich totalności i sztuczności.

Omawiana antologia jest ofertą niezarezerwowaną wyłącznie dla miłośników animal studies bowiem może także wzbogacić myślenie i praktykę w innych dziedzinach. Coś dla siebie znajdą np. urbaniści czy teoretycy przestrzeni miejskiej w bardzo interesującym tekście Gabrieli Jarzębowskiej postulującej budowanie nieantropocentrycznych przestrzeni miejskich („zazwierzęcanie” obszarów zurbanizowanych).

Już sam tytuł książki sugeruje, że treść lektury wykroczy poza wąsko rozumiane animal studies, z czego publikacja wywiązuje się znakomicie. Przyglądamy się bowiem tematyce zwierzęcej z wielu różnych perspektyw i przy zastosowaniu „...różnorodnych narzędzi krytycznych takich, jak ekokrytyka, teoria gender, queer, postkolonializm, feminizm, ekofeminizm i posthumanizm” (s. 7). Prowadzi to do nowego spojrzenia na relacje między ludźmi i zwierzętami, między kulturą i naturą a także, zwrótnie, pozwala na reinterpretację zjawisk kulturowych z perspektywy mniej antropocentrycznej. Takie podejście wynika ze słusznego, moim zdaniem, przekonania redaktorek, że „interdyscyplinarność jest [...] niezbędną częścią studiów nad zwierzętami” (s. 9) ponieważ „studia nad zwierzętami rozszerzają [...] do granic możliwości pytania o język, epistemologię i etykę” o kwestie typowe dla badań postkolonialnych czy dotyczących dyskryminacji kobiet. Te dyscypliny i podejścia stawiają bardzo podobny zestaw pytań zasadniczych, w tym pytania o to „jak rozumieć innych i oddać głos im lub ich doświadczeniom, które są nieprzeniknione dla naszych sposobów rozumienia; w jaki sposób pielęgnować odmienność, nie zawłaszczając czy nie zniekształcając jej; w jaki sposób słyszeć i uznawać coś, co

może nie być możliwe do wypowiedzenia" (s. 18).

Przy takich założeniach i pytaniach w sposób zrozumiały powstają wątpliwości czy wąskie akademickie podejście do tej problematyki może w ogóle być skuteczne – i stąd postulat interdyscyplinarnej wymiany doświadczeń i punktów widzenia, nie tylko między różnymi dyscyplinami, ale także między akademią i praktyką, czyli osobami, które pracują ze zwierzętami lub w inny sposób mają z nimi stały i bliski kontakt. W tym sensie ogromną zaletą omawianej publikacji jest wzorcowy wprost dyskurs akademicki, bogaty właśnie w interdyscyplinarne przekraczanie granic, w tym również między przedstawicielami świata nauki i praktykami.

Książka dostępna jest w postaci bezpłatnego ebooka co dodatkowo może wpłynąć na upowszechnienie jej treści.

Sposób cytowania:

dr Janusz Reichel: Recenzja: Anna Barcz, Magdalena Dąbrowska: Zwierzęta, gender i kultura. Perspektywa ekologiczna, etyczna i krytyczna, 2014, w: <https://www.pol-int.org/pl/publikacje/zwierzeta-gender-i-kultura-perspektywa-ekologiczna-etyczna-i#r5837>.

<https://www.pol-int.org/pl/publikacje/zwierzeta-gender-i-kultura-perspektywa-ekologiczna-etyczna-i?j5Q6rewycZ5HtUDXTWpx7UZE=1&r=5837>